

re Dîvân-ı Hümâyûn kâtipliklerinde bulundu. İsmail Hamî Danişmend'in, Pulya seferi menzîlnâmesine dayanarak 943-944 (1536-1537) yılları arasında defterdarlık görevinde bulunduğu iddiası (*Kronoloji*², V, 250) başka kaynaklar tarafından teyit edilmez. 960'ta (1553) defter eminliğine, ertesi yıl reisülküttâblığa yükseldi. Mora'nın tahririnde gösterdiği başarıdan dolayı 965'te (1558) nişancılık göreviyle taltif edildi. Bu görevi sebebiyle kendisine paşa da denilir. Ancak bir süre sonra muhtemelen rakiplerinin oyunuyla önce defter eminliğine, ardından merkezi Halep'te olan Arap ve Acem defterdarlığına gönderildi. Çok geçmeden buradan da Mısır'daki sancaklardan birine sancak beyi olarak nakledildi. Fakat bu sırada nişancılık görevinin boşalması üzerine, Sadrazam Rüstem Paşa'nın muhafefetine rağmen onu takdir eden Kanûnî Sultan Süleyman tarafından İstanbul'a çağırılarak 969'da (1562) ikinci defa nişancılığa getirildi (Peçuyulu İbrâhim, I, 44). Ertesi yıl 50.000 akçelik zeâmetle emekliye ayrıldı. 979 Cemâziyelevvelinde (Ekim 1571) Fatih semtindeki evinde vefat ederek Edirnekapi dışında Emîr Buhârî hazinesine defnedildi. Oğlu Ahmed Efendi Haseki Medresesi müderrisliğine ve Medine kadılığına kadar yükselen Ramazanzâde'nin torunu Mehmed Kudsî Çelebi de tarihle meşgul olmuş ve *Mir'âtü'l-kâinât* adında bir dünya tarihi kaleme almıştır (I-II, Bulak 1258, 1269; I-II, İstanbul 1290).

Mehmed Çelebi, devlet kademesindeki görevlerinden ziyade yazmış olduğu muhtasar umumi tarihiyle bilinir. Asıl adı *Siyer-i Enbiyâ-i İzâm ve Ahvâl-i Hulefâ-i Kirâm ve Menâkıb-ı Âl-i Osmân* olan eser *Târîh-i Nişancı Mehmed Paşa* veya kısaca *Târîh-i Nişancı* (*Nişancı Tarihi*) ismiyle tanınır. Mehmed Çelebi

eserini, tarihlerin çoğunun hacimli olması yüzünden istifadenin zorluğunu öne sürerek nişancılığı esnasında tarihî konularda kendisine gelebilecek sorulara hemen cevap verebilmek amacıyla kaleme aldığını belirtir (*Târîh-i Nişancı*, s. 6-7). Dört bölümden oluşan eserin ilk bölümü Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar gelen bir peygamberler tarihidir. İkinci bölümde Asr-ı saâdet, Hulefâ-yi Râşidîn, Emevîler, Abbâsîler, Fâtımîler, Eyyûbîler ve Memlûkler ele alınır. Müellif bu kısımda ayrıca peygamberlere dair kıssaları özetle naklettikten sonra halife ve hükümdarların doğum, saltanat ve ölüm tarihleriyle gömülü oldukları yerleri, çocuklarının sayısını, dönemlerinin devlet ve ilim adamlarını da belirtir. Mehmed Çelebi'nin eserinin ilk iki kısmı için yararlandığı başlıca kaynaklar İbn İyâs ve İbn Şahne'nin tarihleridir. Kitabın asıl önemli ve hacimli kısmı olan üçüncü bölümü Osmanlılar'a ayrılmıştır. Bu bölümün yarısını Kanûnî Sultan Süleyman devri oluşturur. Bir el kitabı olarak hazırlandığından Osmanlı tarihi kısmında sadece padişahların savaşları, fetihleri, hayratı ile dönemlerinin devlet ve ilim adamlarından söz edilir. Eser, 969 (1562) yılında Kanûnî'nin oğlu Şehzade Bayezid'in Kazvin'de öldürülmesiyle son bulur. *Târîh-i Nişancı*'nın dördüncü bölümü olarak kabul edilen son kısmında müellif, "Tevârih-i Şâhân-ı Pişin ve Mülûk-i Âdile-i Müttekaddimîn" başlığı altında *el-Bidâye ve'n-nihâye*'den naklen kayser, kisrâ, firavun, Batlamyus, Kostantin, Keykubad, Nemrud, hakan, kaan gibi sultanların elkâbi hakkında bilgiler verdikten sonra Pişdâdîler, Keyânîler, Eşkânîler, Sâsânîler, Batlamyuslar, Yunanlılar ve Roma imparatorlarından söz eder. Bir el kitabı niteliğinde olması sebebiyle çok okunan *Târîh-i Nişancı*, Peçuyulu İbrâhim Efendi (*Târîh*, I, 3, 233) ve Defterdar Sarı Mehmed Paşa tarafından kaynak olarak kullanılmış ve günümüze pek çok nüshası ulaşmıştır (*TCYK*, s. 211-219; Karatay, I, 188-191; Babinger, s. 116). XIX. yüzyılda kısa aralıklarla iki defa yayımlanması (İstanbul 1279, 1290) popüler özelliğinin bir başka göstergesidir. Eserin Latin harfleriyle sadeleştirilmiş nüshası, *Nişancı Mehmed Paşa Tarihi ve Osmanlı Tarihi Zeyli* adıyla Enver Yaşarbaş tarafından gerçekleştirilmiştir (İstanbul 1983). Mehmed Çelebi'ye izâfe edilen eserin müellifi onun çağdaşı Derviş Mehmed b. Şeyh Ramazan olmalıdır (Babinger, s. 78).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MD, nr. 3, s. 144, 160, 163-164, 293; Ramazanzâde Mehmed Çelebi, *Târîh-i Nişancı*, İstanbul 1279; Nişancı Ramazanzâde Mehmed Kudsî, *Mir'âtü'l-kâinât*, İstanbul 1290, I, tür.yer.; Atâî, *Zeyli Şekâik*, s. 59, 105, 155, 251; Peçuyulu İbrâhim, *Târîh*, I, 3, 44, 233; *Keşfü'z-zunûn*, I, 295, 308; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyât, Tahlil ve Metin: 1066-1116/1656-1704* (nşr. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, neşredenin girişi, s. L; Cemâleddin, *Osmanlı Tarihi ve Müverrihleri: Âyine-i Zurefâ*, İstanbul 1314, s. 10, 27-28; Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi* (haz. Mümin Çevik – Erol Kılıç), İstanbul 1990, III, 500, 503, 641; Ahmed Resmî, *Halifetü'r-rüesâ*, İstanbul 1269, s. 7 vd.; *Sicill-i Osmânî*, IV, 120; *Osmanlı Müellifleri*, III, 53-54; *TCYK*, s. 211-219; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, I, 188-191; II, 322; Danişmend, *Kronoloji*², V, 250, 320, 321; Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1973, I, 382; Babinger (Üçök), s. 78, 116; a.m.f., "Ramadan-zâde", *El²* (Fr.), VIII, 434; Abdülkadir Özcan, "Historiography in the Reign of Suleyman the Magnificent", *The Ottoman Empire in the Reign of Suleyman the Magnificent*, İstanbul 1988, II, 173-175; Şerafeddin Turan, "Ramazan-zâde", *JA*, IX, 620-621; İsmet Parmaksızoğlu, "Ramazan-zâde Mehmed Çelebi", *TA*, XXVII, 219.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

MEHMED DÂNiŞ BEY

(ö. 1837)

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasına dair eseriyle tanınan Osmanlı bürokratı.

İstanbul'da Beşiktaş'ta doğdu. Babası İsmâil Bey, IV. Murad'ın kızlarından Safiye Sultan ile veziriazam Siyavuş Paşa'nın kardeşi Hüseyin Paşa'nın evliliğinden olan Mehmed Rezmî Bey'in torunlarından olduğu için Safiye Sultanzâde diye tanınır. Ancak II. Mustafa'nın kızı Safiye Sultan'dan dolayı bir başka Safiye Sultanzâde ailesinin varlığı da bilinmektedir (Beydilli, sy. 3 [1999], s. 73-81).

Mehmed Dâniş'in hayatının ilk yılları ve memuriyete nasıl başladığına dair bilgi yoktur. Dîvân-ı Hümâyûn kalemlerinde yetiştiği, 1176 (1762-63) tevcihatında "sergi kâtibi" olarak gösterilen Dâniş Efendi'nin o olabileceği tahmin edilmektedir. III. Selim tarafından kendisine uygun bir vazife tevcih edilmesine dair 1807'de bir hatt-ı hümâyûn çıktığı bilinmektedir. 4 Cemâziyelâhir 1227'de (15 Haziran 1812) Ordu-yı Hümâyûn'a mühimmat ulaştırılması göreviyle Şumnu'ya gönderildi. Bu vazifesini tamamladığı sırada İstanbul'a sefâretle gitmek üzere Şumnu'ya gelen Rus başmurahtası İtaliniski'ye mihmandar tayin edildi. Mehmed Dâniş Bey daha sonra mevâcib dağıtıl-

Târîh-i
Nişancı'nın
ilk sayfasi
(İstanbul 1279)

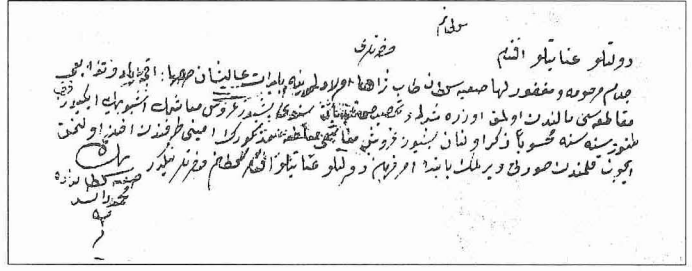
ması memuriyetiyle Bağdat'a gönderildi, döndükten sonra bir müddet gümrük işlerinin teftişinde ve ardından basma emanetinin ilk defa teşkiliyle bu büroda ve damga emanetinin teşekkülüyle de orada çalıştı. 17 Ağustos 1817'de Maliye kalemlerinden olan piskopos mukâtaacılığına getirildi. 14 Haziran 1823'te başmukâtaacılıkta, 22 Mayıs 1825'te Ulûfeciyân-ı Yemîn Kitâbeti'nde ve 19 Nisan 1828'de piyade mukâtaacılığında vazife yaptı. Ömrünün sonlarına doğru artık görev almadı. 1834'te Safiye Sultan'ın evlâtlarına vakfettiği Akçaabat mukâtaası gelirinden kaydıhayat şartıyla yıllık 500 kuruş ve 1836 yılı cizye fazlasından aylık 500 kuruş maaşı vardı. Mehmed Dâniş Bey'in ölümünden sonra Karesi ve Saruhan sancaklarına tâbi Başgerdek köyündeki 20.000 akçelik zeâmetinin hâsılatı aylık 118,5 kuruş olmak üzere evlâtlarına tahsis edilmişti (BA, MAD, nr. 9010, s. 6). Mevlevî tarikatına bağlı olmasından dolayı Konya'ya Mevlânâ'yı ziyarette giden Mehmed Dâniş Bey, dönüşünde 6 Receb 1253'te (6 Ekim 1837) vefat ederek Beşiktaş'ta Köprübaşı'nda ceddinin yanına defnedildi. Aile mezarlığı, Beşiktaş'ta Akaretler Yokuşu'nda caddenin hemen sağında Mehmed Rezmî Paşa'nın mezarı etrafında gelişmiştir. Bu hazîrede Mehmed Dâniş ile birlikte on dokuz aile ferdi bulunmaktadır.

Mehmed Dâniş Bey'in bir oğlu asâkir-i şâhâne binbaşılardan Hacı İsmâil Hakkı Bey, diğer oğulları Mahmud Bey ve Safvet Bey'di. Ayrıca Azîze ve Safiye adında iki kızı olup torunlarından Selâhaddin Bey Matbaa-i Âmire müdürlüğü yaptı; Hacı İsmâil Hakkı Bey'in oğlu Hasan Hilmi Bey

Mehmed Dâniş Bey'in, Beşiktaş Akaretler Yokuşu kenarındaki mezar taşı

Mehmed Dâniş Bey'in, Akçaabat mukâtaasından 1247 (1831-32) yılı gelirinin ödenmesiyle ilgili imzalı arzuhali (BA, Ali Emîri Efendi, II. Mahmud, nr. 8756)

ise Şehremâneti Muhasebe Kalemi hulefâsındandı.

Eserleri. 1. *Netîcetü'l-vekâyi'*. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla ilgili olup İstanbul Tophane'de bulunan Nusretiye Camii'nin 8 Nisan 1826'da ilk önce II. Mahmud, ardından diğer devlet ricâli tarafından ziyaretiyle başlar. Daha sonra Rumlar'ın tenkili, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması öncesi ve sonrasında gelişen olayların anlatımı ile devam ederek 15 Haziran 1826'da Vak'a-i Hayriyye sırasında bulunduğu yerden dışarıya çıkarılan sancak-ı şerifin seksen gün sonra tekrar yerine konulması ile son bulur. Müellif bu eserinde bizzat kendisinin şahit olduğu olayları kaleme alarak II. Mahmud'a takdim etmiştir. Kitap, konu paralelliği olan Sahafılar Şeyhizâde Esad Efendi'nin *Üss-i Zafer* ve Şirvanlı Fâtiht Efendi'nin *Gülzâr-ı Fütûhât* adlı eserlerine nisbetle çok sade bir üslûpla yazılmış, yer yer konuyla alakalı belgeler de kullanılmıştır. Eserin ulaşılabilen tek nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde kayıtlı olup (TY, nr. 6006) yayımlanmıştır (bk. bibl.). 2. *Sefâretnâme-i Şâhî*. Müellif bu eserinde, II. Mahmud'un 22 Zilhicce 1246'da (3 Haziran 1831) çıktığı, otuz üç gün süren Gelibolu-Çanakkale-Edirne gezisini günü gününe anlatmaktadır. Mehmed Dâniş Bey seyahate katılmadığı halde seyahat sırasında geçen olayları "sem'an ve tahkîken" kaleme aldığını belirtir. Bu eserini de II. Mahmud'a takdim etmiştir. *Sefâretnâme-i Şâhî*'nin bilinen tek nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (TY, nr. 5082); eser Şamil Mutlu tarafından yayımlanmıştır (bk. bibl.). 3. *Divan*. Tek nüshası Fahri Bilge'nin özel kütüphanesinde iken bu şahsın ölümünden sonra kitapları arasında satılmıştır (Ergun, III, 1134).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, Ali Emîri -II. Mahmud, nr. 5454, 8756; BA, Cevdet-Maliye, nr. 22428; BA, HH, nr. 41818-A, 58419/56; BA, MAD, nr. 9010, s. 6; BA, *Sicill-i Ahvâl Defterleri*, nr. 99/425; *Tevcihât Defteri*, İÜ Ktp., TY, nr. 527, vr. 16*, 52b, 63*, 79*; *Hâcegân Defteri*, İstanbul Belediyesi

Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, nr. K. 191, vr. 11b; K. 184, vr. 15; *Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılışı ve II. Mahmud'un Edirne Seyahati: Mehmed Dâniş Bey ve Eserleri* (haz. Şamil Mutlu), İstanbul 1994; Mehmed Rezmî, *Divan*, İÜ Ktp., TY, nr. 5499, vr. 99b; Cevdet, *Tarih*, VI, 227; *Sicill-i Osmânî*, I, 48; II, 197, 323; IV, 696; Sadettin Nüzhret Ergun, *Türk Şairleri*, İstanbul 1945, III, 1134; M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara 1980, s. 56; Babinçer (Üçok), s. 380-381; Kemal Beydilli, "Şehzade Elçisi Safiyesultanzâde İshak Bey", *İslâm Araştırmaları Dergisi*, sy. 3, İstanbul 1999, s. 73-81.

ŞAMİL MUTLU

MEHMED EFENDİ, Bostanzâde

(bk. BOSTANZÂDE MEHMED EFENDİ).

MEHMED EFENDİ, Çivizâde

(bk. ÇİVİZÂDE MEHMED EFENDİ).

MEHMED EFENDİ, Debbağzâde

(bk. DEBBAĞZÂDE MEHMED EFENDİ).

MEHMED EFENDİ, Divitçizâde

(ö. 1090/1679)

Celvetî şeyhi, şair ve bestekâr.

Üsküdar'da doğdu. Celvetî şeyhlerinden Devâtî (divitçi) Mustafa Efendi'nin oğludur. Şiirlerinde kullandığı Tâlib mahlası ve Divitçizâde lakabıyla tanınmıştır. Mehmed Efendi, seyrü sülûkünü babasının halifelerinden Fındacı Şeyh Mehmed Efendi'nin yanında tamamlayarak hilâfet aldı. Hüseyin Vassâf ise onun Aziz Mahmud Hüdâyî'nin halifelerinden Ehl-i Cennet Mehmed Fenâî Efendi'ye intisap ettiğini belirtir. Öte yandan medrese tahsilini de tamamlayan Mehmed Efendi, bir süre müderrislik yaptıktan sonra ilmiye mesleğinden ayrılarak Üsküdar'da Bülbülderesi civarında babası tarafından kurulan Şeyh Camii Tekkesi'ne (bugün Şeyh Devâtî Mustafa Efendi Camii) babasının vefatı üzerine (1070/1660) postnişin tayin edil-